

Parietes deaurantur, cum eadem gratia divinæ dilectionis per bona opera exterius dilatatur. Cornua deaurantur, cum fiducia fortitudinis justorum splendore internæ lucis coruscat. His igitur in mente nostra rite dispositis, jam procul dubio Deo placi-

tas et super omnem aromatum pulverem orationum hostias redolentes offerimus Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Explicit liber Deflorationum Patrum, Basileæ impressus, anno Domini M.CCCC.XCIV.

ANNO DOMINI MC-MCX....

SANCTUS ROBERTUS

PRIMUS ABBAS MOLISMENSIS ET ORDINIS CISTERCIENSIS FUNDATOR

AD VITAM SANCTI ROBERTI COMMENTARIUS PRÆVIUS.

(Acta sanctorum Bolland., Aprilis tom. III, die 29, pag. 662.)

§ I. Reformationes ordinis Benedictini, Roberti exordia, fundatio Molismensis.

1. Cum celeberrimus sancti patriarchæ Benedicti ordo, ætatem jam agens quatuor sæculorum, incertum quo malo, ipsa certe temporum vetustate, quæ interitum rebus etiam firmissimis afferre solet, aliquam in Gallia avitæ disciplinæ jacturam fecisset, dati fuere divinitus sanctitate ac zelo insignes viri, qui depravatos sensim mores ad primi instituti leges ac rigorem reformarent. Primam in tam sancto ac utili negotio operam anno Domini 910 B. Berno posuit: qui, fundato in pago Matisconensi super Graunam fluvium Cluniacensi cœnobio, primus dicti inde novi quasi ordinis Pater, quam restituendo vetus institutum Benedictino ordini utilis fuerit, plurima propagata a Cluniaco optime constituta cœnobio, multi inde et sancti et principes in Ecclesia profecti viri docuerunt. Hunc secutus, sub initium sæculi undecimi, B. Bernardus de Tironio fuit; qui felicitate pari, progressu tamen minore, reformationem in diœcesim Carnotensem invexit. Sed nulla celebrior ea exstitit, quam S. Roberti auspiciis fundatum ab eo Cistercium primo admisit. Latissime enim patens, non sola se Gallia conclusit illa (quantquam *Firmitatem* in ea, *Pontiniacum*, *Claram-Vallem* et *Morinundum* amplissima cœnobio, quæ Cistercium filias appellat suas, *molita*), sed totam brevi Europam pervagata, Italiam, Hispaniam, Germaniam, Poloniam et Angliam innovavit. Auctores S. n. marthiani sunt, virorum olim cœnobio supra mille octingenta, mulierum supra mille quadringenta numerasse: percurrenti Bibliothecam Cisterciensem

B Caroli de Visch, mille circiter hac nostra ætate se offerunt. Adeo ut mirum non sit complures summos pontifices, aliosque spectatos in Ecclesia viros in Cistercii et propagati ab eo ordinis laudes tantopere effusos fuisse.

2. Præclara laudati ab iis instituti encomia Henriquez in Apparatu ad Menologium Cisterciense colligit; unde hoc Clementis I est: «Ordo Cisterciensis, inquit ille, est fons hortorum irriguus, cæteras rigans religiones et ordines, ac in ipsos exemplis salutaribus scaturicans. Hic est fons amœnus varietate virtutum, præclarus munditiæ puritate, pietate patens, indeficiens sanctitate. Horum merito sic exerescere meruit, ut fontis nomen excedens fluvius censeatur, cujus processus laudabilis de virtute in virtutem, ut Deum deorum in Sion videat, gradientis universalis Ecclesiæ lætificat unitatem: in qua per meritum evidentiam claræ lucis splendorem adeptus, quasi stella matutina respundet in medio nebulæ mundi hujus; et in ea splendidos emittens radios instar solis, velut aquæductus de paradiso proveniens in aquas redundat plurimas, hortum plantationum suarum, cœtus quidem claustralium quos produxit, aquis irrigans gratiarum, et vino spiritualis lætitiæ fructum inebrians partus sui. Hujus siquidem ordinis sacra religio, a suæ institutionis auspiciis quasi deserta et invia, utpote paucis adhuc initiata cultoribus, tandem honoris et honestatis fructus parturiens, ramos suos quidem honoris et gratiæ quasi terebynthus extendit, germinans generationes et progenies germinavit. Ea propter lætatur et jubilat lætabunda et laudans,

exultat jam in multitudine numerosa spectabilis, quæ olim quasi despicabilis in solitudine delitebat. » Hæc pontifex. Quibus non insertum est illud, quam brevius, Richardi archiepiscopi Cantuariensis ac apostolicæ, sedis legati, ep. 96 : « O castra optabilia ! O congregatio veneranda ! O Cistercium quam magna est domus tua ! quam secunda in filiis ! quam magnifica in linguis ! quam gloriosa in populis ! » Et illud Petri Cellensis, ep. 14, lib. vii, ita loquentis : « Gallina illa Molismensis, plena plumis et bene pennata, quot et quales de utero suo fetus produxit, dum ex se collegium Cisterciense originario germine pullulavit ! Deus meus ! de illo uno ovo quam innumerabilis arena monachorum et conversorum faciem terræ operuit ! quam lucido splendore cutem mundi, denigratam per infectam vivendi negligentiam, reformavit et illustravit ! »

3. Hujus igitur tam copiosæ spiritualis messis sator S. Robertus, natione Gallus, patria vel Campanus vel Normannus fuit ; natus circa annum Domini 1017, patre Theodorico, matre Ermegarde, opibus pariter ac genere nobilibus, a sæculari vita ad monasticam translatus anno ætatis decimo quinto : ejus tirocinium posuit in cænobio ordinis S. Benedicti, non procul urbe Tricassina in Campania, quod Cella S. Petri Trecentis, et aliis nominibus, *Cænobium insulæ Germanicæ, S. Petri de Cella, Nova Cella, Vetus Cella, Cella Bobini*, et vetustiore Gallorum idiomate *Monstier la Celle de Troyes* nuncupatur de cujus fundamento, a S. Frodoberto sub Clodoveo II et Chlotario III jacto, egimus ad Vitam dicti S. Frodoberti die viii Januarii. Post usitatas asceticæ vitæ probationes, ordini ascriptus Robertus ita deinde virtutem ac sanctimoniam coluit, ut omnium voluntate et assensu cænobii prior renuntiatus magis tunc quam cum privatus degebat, morum exemplar esset. Inde vero ad cænobium Tornodorense transiit, quod ejusdem ordinis in diocesi Lingonensi situm divo Michaeli sacrum est, sortitum nomen ab oppido, ad quod pertinet, Tornodoro. Illic a monachis abbas creatus (Sanmarthani post Dodonem et Elfredum ordine tertium ponunt) istam aliquandiu præfecturam gessit. Cum enim comperisset adeo illic collapsam regularem disciplinam esse, ut quantumcunque niteretur, erigere non valeret, dignitatem exuens, privatus ad Cellenses rediit : pro cujus subinde abbate in S. Aigulphi cænobio prior ad tempus præfuit, donec Molismum cœpit moliri.

4. Hujus cænobii initia ex Colano olim nemore prodire : quod Tornodorense vicinum oppido, quidam sacerdos, solitariam vitam agens, incolebat. Huic cum duo primum germani fratres, conceptum mutux cædis seclus expiaturi, ac quatuor deinde alii, idem amantes institutum, socios se junxissent, vitam aliquandiu studio quisque virtutis privato exercuere, nullis in commune legibus devincti. Placuit tamen paulo post vivendi quædam ratio et forma communis ; ac ea potissimum, quæ per id tempus erat per Galliam vulgatissima Benedictinorum.

PATROL. CLVII.

A Quare ut illius et notitiam et magistrum haberent idoneum, ex vicino Tornodorense cænobio S. Robertum, cujus jam clara erat fama sanctitatis, abbatem petiverunt. Verum a monachis, admodum in hoc invitis, quia corruptis moribus erant et renascituram idcirco in proximo veterem disciplinam reformidabant, repulsam ad tempus passi fuere ; sic tamen, ut non omnem continuo obtinendi tandem Roberti spem abjicerent. Nam cum relictis ob morum corruptelam Tornodorensibus, S. Robertus ad Cellenses reversus, pro eorum abbate in S. Aigulphi cænobio prior præset, Romam profecti, precibus insistere apud pontificem, ut potestatem faceret, cum e vicinis Benedictini ordinis monachis in novæ ac regularis vitæ magistrum sibi assumendi, quem maxime ad hoc idoneum putarent. Quod cum concessum fuisset, petitus iterum S. Robertus, et quia pontifex auctoritatem interponebat, facile a Cellensi abbate impetratus fuit. Quare datus septem in Colano nemore eremicolis præses et magister, mores eorum ad S. Benedicti regulare institutum formare cœpit, et sensim quoque augere discipulorum numerum. In iis B. Albericum fuisse, cujus Vitam ad 26 Januarii dedimus, Manriquez in Annalibus Cisterciensium auctor est : « Albericus, inquit, ad habitum susceptus sacrauit initia, sanctior an doctior dubium, collatus sibi ; utrumque certum, si aliis conferatur, nec divinis tantum litteris instructus, sed humanis. Virum litterarum in divinis et humanis satis gnarum, amatorem regulæ et fratrum Exordium vocat. Spes omnes in sæculo conceptas cum paupere illo statu commutavit. Alios discipulos habuit sanctus Pater, dum Colani maneret, sed fere momentum rerum penes hunc fuit. »

5. Quia igitur ortus novæ admodum regularium congregationis adeo felix et auspiciatus erat, majores in dies sui progressus et futura cœptorum incrementa pollicebatur ; quibus cum S. Robertus Colanum nemo non satis esse aptum quæderet, sedem novis monachis commodiorem quæsiturum abiit ; silvamque egressus et perlustrans viciniam, in illam incidit quæ Molismus vocabatur. Ilanc itaque majoribus rebus quas moliebatur accommodam ratus, sociis ac novo struendo cænobio sedem delegit. Cœptum est illud fundari anno Domini 1075, 20 Decembris, et retento silvæ in qua stabat nomine Molismus dici ; celebre postea et multis auctum fundis asceterium. Laudatur a Cæsario lib. 1 Miraculorum in hæc verba : « In episcopatu Lingonensi situm est cænobium, nomine Molismus, fama celeberrimum, religione perspicuum, viris illustribus nobilitatum, possessionibus amplum, virtutibus clarum. » Initiorum vero lib. viii Historiæ, ita Ordericus meminit : « In Burgundia locus est qui Molismus dicitur : ibi tempore Philippi regis Francorum, venerabilis Robertus abbas cænobium condidit ; et inspirante gratia Spiritus sancti, discipulos magnæ religionis aggregavit ; studioque virtutum in sancta paupertate juxta usum aliorum cænobiorum

comiter instruxit. » Fundato in hunc modum Molismensi cœnobio, primus, uti par erat, cum potestate abbatis præfuit S. Robertus. Ita testantur publicæ donationum tabulæ apud Sanmarthanos, et diploma Daimberti Senonensis archiepiscopi apud Camuzatum in Promptuario sacrarum antiquitatum diœcesis Tricassinæ. Monachum ibi, teste Manriquez, redux ab apostolorum liminibus B. Stephanus induit, postea tertius Cisterciensium abbas factus, et illustratus a nobis ad 17 Aprilis.

6. Adeo autem prima Molismensium monachorum vita ac virtus illustris fuit, ut ex iis a principibus in vicinia viris, ad nova in eorum fundis constituenda cœnobia, petiti sint. Ita scilicet, auctore S. Roberto, asceterium in arce Vallis-Coloris fundatum fuit. Qua de re huiusmodi apud Sanmarthanos tomo IV Galliæ Christianæ tabulæ exstant : « In nomine Sanctæ et invidiæ Trinitatis. Suavissimi odoris fama Molismensis cœnobii longe lateque redolente multi devotæ religionis viri beneficia contulerunt monachosque a prædicto loco ad cœnobia ædificanda suis prædiis et possessionibus postulaverunt. Quæ sanctitatis postulatio postquam auribus senis Joffridi, nobilissimi principis et sanctæ Ecclesiæ fidelissimi, insonuit; monachos a domno Roberto, primo ejusdem loci abbate, moribus ornato, conversatione vitæ probato, fulgore virtutum illuminato, humilitate, patientia, justitia, fortitudine, temperantia, prudentia decorato, similiter exinde petivit et impetravit; qui monachi cœnobium in castro quod dicitur Vallis-Coloris ædificaverunt, ibique sanctæ conversationis vitam duxerunt, » etc. Hæc tabulæ.

7. Corrupti tamen brevi tam sancta Molismi initia, remissior facta, ex nimia rerum temporalium felicitate, disciplina; tanta paulatim subsequente morum corruptela, ut quantumcunque S. Robertus exemplo et monitis amitteretur, revocari non possent ad pristinam integritatem. Desperata igitur medicina, quos fundaverat deserens, Aurum, vicinum Molismo monasterium, adiit; ubi privatus primo monachus, deinde vero abbas habitus, facem sanctæ vitæ præluere perrexit. Narrat Manriquez, post S. Roberti discessum, cœnobii curam penes Albericum remansisse, qui, illo abbate, prioratum scilicet antea gesserat, quanquam, absente sancto Patre et depravatis adeo moribus, parum feliciter: mulctatum enim verberibus, quia disciplinam exigebat, in carcerem detruserunt. Quam injuriam dum Brito non post discessum S. Roberti, non Alberico sed Stephano irrogatam fuisse sustinet, ab eodem Manriquez corrigitur in hæc verba. « Errat igitur Brito Lusitanus dum tempus mutat; gravius, dum personas. Aureolas has Alberico Patri detrahit, ut iisdem Stephanum coronet; et quod mireris sermone facto aut ficto, quo Robertus prævaricatores dicitur increpasse sub tali themate: « Curavimus Babylonem » et non est sanata, derelinquamus eam. » Ego in Exordio parvo Cisterciensi, a primis nostris Patri-

bus conscripto, qui rem ipsam lauserunt propriis oculis, non de Stephano, sed de Alberico scriptum lego: qui pro eo negotio, nempe reformationis Molismensium, multa opprobria, carcerem et verbera perpessus fuerat. » Hæc ille; addens, Alberici ac Stephani secessum in Unicensem solitudinem in hoc quoque tempus esse conferendum: « Quo, ut loquitur, absente nimirum Roberto Patre effectum est, ut e Molismo sine alicujus alterius licentia egredi et possent et velent, forte etiam et pene cogentur, acceptis plagis: nunquam alias vel a Patre etiam obtenta vel non petita a loco discessuri. » Ado seu quisquis alius Vitam infra dandam scripsit, carcere et verberibus suppressis, imo et durato in malum cædentium corde (suis id Molismensibus indultum) arctioris et salutariæ vitæ desiderio discessum docet. « Erant autem, ait, inter illos quatuor viri fortiores, Albericus et Stephanus, atque alii duo, qui post cœnobiticæ exercitationis rudimenta ad singulare eremi certamen suspirabant. Egressi ergo de cœnobio Molismensi, venerunt ad quemdam locum cui Unicus nomen est, » etc.

§ II. *Initia cœnobii et ordinis Cisterciensium, et transitus S. Roberti ad eundem.*

8. Destituti talibus viris Molismenses, brevi et orbitatis suæ pertæsi, et futuri deinceps meliores filii, Patrem quem amiserant ab ipso summo pontifice repetiiverunt; quo annuente, et negotium dante Lingonensi episcopo, ut absentibus reditum præciperet, parens primo S. Robertus, deserto Auro, ac duo deinde alii Albericus, et Stephanus, Unicensi relicta silva, Molismo se reddidere. Revertisse tamen Albericum ac Stephanum dissimulat Ado, deserta Unicensi silva fundare statim Cistercium cepisse asserens. Illud autem multum a vero abesse, ex ea, quam statim subjiciemus, Cisterciensi historia constabat, potestque colligi ex eo quod ipse scribat, illos « a viro venerabili Joseranno, Lingonensi episcopo, nisi Molismum reverterentur, excommunicationis sententiam suscepisse. » Credi enim non potest, viros sanctos tantum contumaciæ crimen ac poenam incurrrere, quam ad Molismum redire maluisse; præsertim cum illic jam Patrem suum S. Robertum, et fratrum pronas in correctionem voluntates essent reperturi. Reditus certe eorum admodum salutaris fuit Molismensium rebus, occasio quippe Cistercio et ordini inde dicto fundandis: de quibus ista hæc ex Manriquez deprompta sunt: « Cunctis ergo Molismo restitatis atque uno rursus ex omnibus sub Roberto pastore ovili facta, instaurandæ disciplinæ ferventius institum. Et quibusdam quidem omnimodis adnitentibus, quibusdam vero recenti lapsu territis nec resistere ausis, pellendis vitiis facilior via fuit. Multa in melius mutata visebantur, etiam in his quibus peccandi consuetudo fecerat impatientiam corrigendi, et asperiora per dispensationem indulta, antiquis motibus, pleræque regulæ ad unguem servabantur. Satis sæperque actum judicaret, qui res præsentis præteritis

conferret : sed sanctis viris infimum videbatur, A secuti sunt, sed dexteram Dei vivi, virtutem operantem in eis.

quidquid non summum, et minus afflictebat emensum iter quam quod restabat. » Et paucis interjectis, « Stephanus, in hac cura præcipuus, indulgentias prævaricationem, dispensationes piacula appellabat. Is Alberico et quibusdam aliis primo, inde Roberto Patri relegandarum dispensationum auctor existit, si fieri posset Molismi permanentibus, sin minus quocunque alio migraturis. » Hæc Manriquez.

9. Quibus vetustiore multo et accuratiorem de tota Cistercii mœlitione narrationem ex lib. 1 Historiæ selectæ propagati inde ordinis subjicimus, quæ olim manuscripta in collegio nostro urbis Embricensis exstabat. Ea vero hujusmodi est : « Hi itaque servi Dei pauci numero, sed igne illo, quem Dominus Jesus misit in terram et vult vehementer accendi, fortiter inflammati; dum quotidianas Regulæ lectiones a capitulo audirent, et aliud Regulam præcipere atque aliud consuetudines ordinis tenere perpenderent, gravissime contristabantur, videntes se cæterosque monachos Regulam beati Patris Benedicti solemnè promissione servaturos fore promississe, sed secundum instituta ejus nequaquam vivere. Primitus ergo privatim sæpius inter se colloquentes, transgressionem suam conquerebantur; et quonam modo hujus tanti mali remedium invenire possent, sollicitè tractabant. Cum vero postea verbum effusum esset in publicum, cæteri qui carnales erant, nec poterant dicere cum propheta, quia « de excelso misit ignem in ossibus meis et crudivit me (Thren. 1, 13), » servos Dei deridere, modisque omnibus quibus poterant, ut a tam sancto proposito cessarent, infestare cœperunt. At illi qui spiritu Dei agebantur, et propterea liberi erant, non curantes eorum malevolas insectationes, toto mentis annisu ad Deum conversi precibus, instantissime postulabant ut Domini pietas eos ad talem locum dirigere dignaretur, in quo vota labiorum suorum, quæ secundum Regulam firmaverant sed non servaverant, reddere possent. Deinde considerantes quod Apostolus monet, non omni spiritui esse credendum (1 Joan. IV, 1); et quod Regula, quam modis omnibus perfectè servare cupiebant, præcipit corripere eum qui sine permissione abbatis quidquam facere præsumpserit, abbatem suum humiliter ad eum, de transgressione Regulæ querimoniam proponunt, voti sui ferventissimum desiderium pandunt, et ut ejus auxilio pariter et consilio, quod Spiritu sancto aspirante mente conceperant perficere possint, suppliciter precantur. Nutu vero Dei, ad horam compunctus abbas ille, propositum servorum Dei laudat, et non solum consilium auxiliumque se præbiturum; verum etiam seipsum individuum comitem eorum in tam sancto proposito futurum, firmissime pollicetur. Quo audito humiles spiritu fratres illi magnificè corroborati sunt, tunc primum intelligentes quod vere a Domino egressus est sermo, nec somnia cordis sui in desiderio tali

10. Itaque magnanimi viri, innumerabilium militum Christi duces et signiferi futuri, non tam novarum quam magnarum rerum totique mundo profuturarum cupidi, cum assiduo tractatu quærent inter se qualiter in quod cupiebant congruenti modo ad effectum perducerent, consulto rationis judicio prudenter adverterunt, loci vel ordinis sui mutationem absque sedis apostolicæ consensu se præsumere nequaquam debere. Erat tunc in Galliarum partibus sedis apostolicæ legatus venerabilis Hugo, Lugdunensis archiepiscopus, vir religione, prudentia et auctoritate venerandus. Hunc prædictus abbas et fratres, qui desiderio innovandæ monasticæ religionis flagrabant, ad eum; æstus et vota cordium suorum humiliter pandunt; consuetudines ordinis a Regula quam erant professi nimium discrepare conqueruntur; propterea manifeste perjuri crimem se scienter incurrisse dolendè fatentur. Addunt præterea se vitam suam ex integro secundum instituta Regulæ sancti Patris sui Benedicti ordinare velle, et ut eis ad hoc liberius exsequendum idem legatus sui juvenis robur apostolica auctoritate porrigat, instantè flagitant. Dominus autem legatus, cum esset prudens et discretus, consideratis subtiliter allegationibus eorum, laudabiliter eos moveri pronuntiavit; ipsorumque spiritualibus votis lætis auspiciis favens, tali epistola eos ad perficiendum tota libertate, quod pia mente conceperant, exhortatus est.

11. « Hugo, Lugdunensis episcopus et apostolicæ sedis legatus, Roberto Molismensi abbati et fratribus, cum eo secundum Regulam sancti Benedicti Deo servire cupientibus. Notum sit omnibus, de sanctæ matris Ecclesiæ profectu gaudentibus, vos et quosdam filios vestros Molismensis cœnobii fratres, Lugduni in nostra præsentia astitisse, ac Regulæ beatissimi Benedicti, quam illuc usque tepide ac negligenter in eodem monasterio tenueratis, arctius deinde et perfectius inhærere velle professos fuisse. Quod quia in loco prædicto pluribus impediens causis constat adimpleri non posse, vos utriusque partis salutem, videlicet inde recedentium atque illic manentium, providentes; in locum alium, quem vobis divina largitas designaverit, vos declinare, ibique salubrius atque quietius Domino famulari, utile duximus fore. Vobis ergo tunc præsentibus, videlicet Roberto abbati, fratribus quoque Alberico, Odoni, Joanni, Stephano, Lætaldo, Petro, sed et omnibus quos regulariter et communi consilio vobis sociare decreveritis, hoc sanctum propositum servare et tunc consolvimus, et ut in hoc perseveretis præcipimus, et auctoritate apostolica per sigilli nostri impressionem in perpetuum confirmamus. » Hoc legati pontificii diploma, quo potestatem faciit S. Roberto ac sociis Cisterciensem ordinem fundandi, etiam a Miræo in dicti ordinis Chronico

refertur, et testatum facit (secus quam narratur in Vita) BB. Albericum ac Stephanum, antequam hæc facultas peteretur commigrarentque simul omnes ad Cistercium, ex Unicensi solitudine Molismum revertisse; non etiam Cistercium fundasse sine S. Roberto, totius videlicet negotii et administro et directore; quanquam primus rei suasor, in Exordio Magno, S. Stephanus fuisse memoretur his verbis: « Postmodum vero cum verbum innovandæ religionis in eadem domo motum fuisset, ipse Stephanus primus inter primos ferventissimo studio laboravit, ac modis omnibus institit ut locus et ordo Cisterciensis institueretur, cujus postmodum ordinante Deo pastor et doctor erat instituendus. »

12. Obtena igitur a legato pontificio innovandæ religionis facultate, Cistercium, densa tunc Burgundiæ silva, opportunum fuit visum; quo antequam a Molismo S. Robertus migraret cum suis, B. Stephanum ad Odonem Burgundiæ ducem cum litteris ablegasse dicitur, quarum exemplum a Britone, ex ms. quodam cœnobii Alcobaciensis prolatum, damus infra. Hujus epistolæ responsoria, scripta ab Odone duce Burgundiæ, ex eodem memorato ms. affertur.

13. Transitum post hæc fecit, relicto Molismo, ad Cistercium: migrationis seriem ita narrare prosequitur auctor laudatæ jam supra Historiæ ms. Cisterciensis: « Posthæc, inquit, præfatus abbas et sui, tanta et tali auctoritate freti, Molismum redierunt, et de illo fratrum collegio socios, remissioris vitæ blanditias respicientes, ad puritatem simplicitatemque sacræ Regulæ pure simpliciterque tenendum prompto animo flagrantés, elegerunt: ita ut inter eos, qui legato Lugduni astiterunt et inter eos qui de cœnobio vocati sunt, viginti et unus monachus essent; qui perfectioris vitæ et Regulæ sancti Patris Benedicti ad litteram tenendæ desiderio, arctam et angustam viam ingressi sunt. Anno igitur Dominica ab Incarnatione millesimo nonagesimo octavo, Dominus Robertus, Molismensis cœnobii in episcopatu Lingonensi fundati abbas, et cum eo fratres, quorum Deus tetigerat corda, malentes cum dilecto Patre suo Benedicto pro Deo laboribus fatigari, quam vitæ hujus commodis resolveri, de Molismo egressi sunt; atque ad locum, quem proposito suo congruum jam ante per gratiam Dei præviderant, id est, ad eremum quæ Cistercium dicebatur, alacriter tetenderunt; qui locus in episcopatu Cabilonensi situs et præ nemorum spinarumque densitate tunc temporis accessui hominum insolitus, a solis habitabatur feris. Ad hunc itaque locum horrores et vastæ solitudinis viri Dei venientes, tantoque illum religioni, quam jam dudum mente conceperant, et propter quam illuc advenerant, habiliorem, quanto sæcularibus despiciabiliorem et inaccessibleiorem, intelligentes, nemorum ac spinarum densitate præcisa ac remota, monasterium ibidem, voluntate Cabilonensis episcopi et consensu istius cujus ipse locus erat, construere cœperunt. Eodem

itaque anno quo prædiximus, XII Kalendas Aprilis, solemnī die natalis sanctissimi Benedicti, quæ geminata lætitiâ tunc celebrem reddiderat ob Dominicam Palmarum, quæ in ipsum occurrerat, lætantibus angelis, tabescentibus dæmonibus, Cisterciensis domus, ac per hos totius Cisterciensis ordinis religio per viros, ad Christianam philosophiam penitus expeditos, exordium sumpsit. « Congruum cum his quæ Cæsarius de Cistercii fundatione in Historia sua, sæculo proxime sequenti, memoriæ prodidit. Annum quoque fundati ordinis et primi illius cœnobii loquuntur sequentes versus, in fronte ecclesiæ Cisterciensis descripti:

*Anno millesimo, centeno, bis minus uno,
Pontifice Urbano, Gallorum rege Philippo,
Burgundis Odone duce et fundamina dante,
Sub Patre Roberto cœpit Cistercius ordo,
Cœnobio in toto producens plurima mundo,
Sic mansura diu per sanctum nomen Jesu.*

14. Abest autem Cistercium a Divione quinque circiter leucis, situm in diocesi Cabilonensi ducatus Burgundiæ, amplissimum nunc et multis auctam fundis monasterium. Nomen quidam a Cisternis, quidam a *Cistels*, voce Gallica, palustres juncos significante, deductum volunt. Fundus ad Raynardum vicecomitem Belnæ ejusque conjugem Hodiernam pertinuit, quorum et propterea ad inædificandum facultas necessaria fuit. Cesserunt vero illum per quam libenter, suamque in famulos Dei munificentiam perpetuis tabulis posteritati consecrarunt: quæ hujusmodi in Menologio ad 21 Martii ab Henricis afferuntur: « Notum sit omnibus Christianis præsentibus ac futuris, quod Raynaldus Belnensis vicecomes, et uxor ejus Hodierna nomine, et eorum filii Ilugo, Humbertus, Raynardus eorumque socer Raymundus, pro suorum peccatorum remissione antecessorumque suorum, domino Roberto et fratribus, qui cum eo Regulam S. Benedicti arctius ac perfectius quam illuc usque tenuerant observare cupiebant, contulerunt de prædio suo, quod antiquitus Cistercium vocabatur, quantumcunque ipsis et eorum successoribus Dei famulis ad monasterium et monasterii officinas construendas, ad arandum quoque, imo ad omnem usum necessarium fuerit. » etc.

15. Odo quoque dux Burgundiæ non parum Cistercium auxit; fundos enim a Belnensi vicecomite reservatos exceptosque adjecit, et primam novis habitatoribus domum ædificavit. Prius in descriptis modo tabulis ita narratur: « De residuo quoque ipsius terræ, quod dicto Raynardo tunc placuit retinere, fecit Odo dux Burgundiæ, ad illius concessionem et libitum, talem cum eo commutationem et pactum, ad opus eorundem monachorum, ut scilicet pro terra illa singulis annis in castro Belnensi solidos viginti susciperet, tam ipse quam et ipsius post eum hæredes. Præterea in eadem commutatione concessit ei ac filiis suis ipse dux, quantumcunque vinearum in territorio Belnensi possent

plantare et colere in propria dominicatura. » Posteriorius hunc in modum prosequitur historia Cisterciensis ms. collegii nostri Embricensis : « Cæterum archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, cujus benedictione, præcepto et auctoritate tantum bonum stabile fundamentum acceperat; considerans paupertatem servorum Dei, et quia in loco sterili quem occupaverant prorsus nec subsistere nec ædificia construere possent, nisi personæ alicujus potentis adminiculo fulcirentur, scripsit ad illustrem principem Odonem, tunc Burgundiæ ducem, petens et suadens, quatenus pauperes Christi, zelum gloriæ Dei et monastici ordiuis habentes, foveret et manuteneret eorumque necessitatibus secundum magnificentiam principatus sui subveniret. Cujus petitioni et consilio Dominus Odo Burgundiæ dux acquiescens, fratrum etiam illorum fervore et devotione delectatus, monasterium ligneum, quod ipsi in sua paupertate inceperant, de suis impendiis totum consummavit, eosque ibidem in omnibus necessariis diu procuravit, terrisque et pecoribus abunde sublevavit. »

16. Auspicaturis novum ordinem fuisse locum monstratum divinitus, præter omnes auctores illius temporis, auctor Manriquez est, colligens id ex his, citatis a nobis paulo ante, magni Exordii verbis : « De Molismo egressi ad locum, quem proposito suo congruum jam ante per gratiam Dei præviderant, id est, eremum, quæ Cistercium dicebatur, alacriter tetenderunt. » Templum almæ Dei parenti consecrarunt, more ad omnia reliqua propagati postea ordinis cœnobia derivato : unde hoc B. Humberti generalis ordinis Prædicatorum præclarum in suis sermonibus testimonium est. « Ordo iste habet in tanta reverentia B. Virginem, quod omnes ecclesiæ ejus sunt consecratæ in ejus honorem. Inde ipsi monachi in ecclesiis suis, quasi semper sunt ante beatam Virginem et Filium ejus. » Similiter a Gregorio X dicitur : « Cisterciensis ordo, divinis mancipatus obsequiis, et inter religiones cæteras gloriosæ Virgini singularitate devotionis ascriptus ex institutione prima. »

17. Manriquez scribit, S. Robertum, antequam Molismo abiret, gravem ad illic remanentes orationem dixisse; illos vero abeuntem lacrymis prosectos, utensilia ad monasterii novi officinas, præcipue autem quæ ad divinum cultum spectabant, officiose ac peramanter ministrasse. Subrogasse denique amantissimo Patri Gaufridum, aliis Goffridum dictum; « virum utique, ut ipse ait, moribus compositum, sacris etiam imbutum disciplinis, qui partes abbatis impletet non incongrue, si tales facere alios potens esset, qualem seipsum. » Cistercio autem, a Gualtero episcopo Cabilonensi, auctoritate legati pontificii, primus abbas S. Robertus fuit datus : de quo ista Historia ms. Cisterciensis : « Eodem tempore abbas qui advenerat, ab episcopo Cabilonensi, ad cujus diœcesim locus ipse pertinebat, virgam pastorem cum cura animarum

A jussu prædicti legati suscepit, et monachos qui secum advenerant in eodem loco stabilitatem firmare regulariter fecit, sic quod ecclesia illa, divino pariter et humano favore vallata, apostolica quoque auctoritate munita, in abbatiam secundum Regulam S. Benedicti disponendam surrexit. » Hæc iisdem fere verbis Exordium Cisterciense parvum narrat, maximæ auctoritatis, utpote a primis Cistercii Patribus scriptum. Idem constat ex epistola episcopi Cabilonensis ad Lingonensem scripta, quam mox dabimus, et ex Cisterciensi Calendario edito Divione, in quo B. Albericus secundus Cistercii abbas memoratur. Ita ut jam extra controversiam sit, S. Robertum primum Cistercio abbatem præfuisse, quod ad 26 Januarii in B. Alberici Vita indecisum relinquentes, rejeceramus in hunc locum.

§ III. *Revocatio et reditus S. Roberti a Cistercio ad Molismum : ejusdem ætas, cultus sacer, scriptores vitæ.*

18. Brevi tamen, abdicato apud Cistercienses magistratu, S. Robertus ad Molismum redire debuit, repetitus iterum a suis Molismensibus apud Urlanum II, nam, « haud multo post, » prosequitur Cisterciensis ms. Historia, « hoc elapso temporis spatio, Molismensis monachi, voluntate domini Gaufridi abbatis sui qui Roberto successerat, nuntios ad Romanam curiam destinarunt, a domino papa Urbano importune postulantes, quatenus præfatus abbas Robertus loco pristino, id est, Molismensi cœnobio ecclesiastice redderetur. Quorum importunitate dominus papa devictus, mandavit legato suo venerabili scilicet Hugoni, ut, si fieri posset, idem abbas reverteretur, et monachi eremum diligentes in pace consisterent. » Eadem, mutata nonnihil phrasi, Exordium parvum refert, in quo et hæc Urbani, super S. Roberti revocatione, scripta ad Hugonem archiepiscopum Lugdunensem epistola legitur : « Urbanus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri et episcopo Hugoni, apostolicæ sedis vicario, salutem et apostolicam benedictionem. Molismensium fratrum magnum in consilio clamorem accepimus, abbatis sui reditum vehementius postulantium. Dicebant enim religionem in suo choro eversam, seque pro abbatis illius absentia odio apud principes et cæteros vicinos haberi. Coacti tandem a fratribus nostris, dilectioni tuæ per præsentia scripta mandamus, significantes gratum nobis existere, ut, si fieri possit, abbas ille ab eremo ad monasterium reducat. Quod si implere nequiveris, curæ tibi sit, ut et qui eremum diligunt conquiescant, et qui in cœnobio sunt regularibus disciplinis inserviant. »

19. Hugoni, lecta hac epistola, nihil fuit antiquius, quam pontificis mandata exsequi : Manriquez scribit Lugduni super hac re ad Petram Incisam ab eo provinciale consilium fuisse convocatum : sequentes saltem, quæ utroque exstant in Exordio, ad Lingonensem episcopum litteras scripsit : « Hugo, Lugdunensis Ecclesiæ servus, charissimo fratri

Roberto, Lingonensium episcopo, salutem. Quid A
de negotio Molismensis Ecclesiæ... *Hanc epistolam*
vide in Hugone Lugdunensi, supra, hujus voluminis
col. 525.

20-21. Quomodo Hugonis litteræ effectum
suum sint sortitæ, ita utrumque Exordium narrat:
« Hæc omnia abbas ille laudavit et fecit; absolvendo
Cistercienses ab obedientia quam ei in illo vel in
Molismensi loco promiserant; et dominus Gualterus
Cabilonensis episcopus abbatem a cura illius
ecclesiæ liberum remisit, sicque reversus est, et
quidam monachi cum eo. » Gualteri autem litteræ
ad Lingonensem quoque episcopum scriptæ in parvo
Exordio hujusmodi sunt: « Dilectissimo fratri et
coepiscopo Roberto, Lingonensi episcopo, Gauterus,
Cabilonensis Ecclesiæ servus, salutem. Notum sit
vobis, fratrem Robertum, cui abbatiam illam in
nostro episcopatu sitam, quæ Novum-Monasterium
dicitur, commiseramus, a professione quam Cabi-
lonensi Ecclesiæ fecit, et ab obedientia quam nobis
promisit, secundum domini archiepiscopi definitio-
nem, a nobis esse absolutum. Ipse autem monachos
illos, qui in præfato Novo-Monasterio remanere
decreverant, ab obedientia quam sibi promiserant
et a professione liberos et absolutos dimisit. Illum
ergo amodo suscipere et honorifice tractare ne ve-
reamini. Valet. » Ex his prodit se manifestus error
auctoris Vitæ, dicentis S. Robertum, post suum ad
Molismenses reditum, cum potestate abbatis, et
Molismo præfuisse et Cistercio: et Cistercio quidem,
quia adesse non poterat, vicarium sibi B. Albericum
primo, et hoc biennio post e vivis sublato, B. Ste-
phanum præfecisse: ista enim vero adversari lector
ex parvo Exordio colligit, ubi capite decimo ita
scribitur: « Viduata igitur suo pastore Cisterciensis
Ecclesia convenit, ac regulari electione quemdam
fratrem, Albericum nomine, in abbatem sibi pro-
movit. »

22. Reversus Molisium S. Robertus, cum duo-
bus duntaxat monachis, Cistercienses tamen ex
animo non delevit; crebris eos interpellasse litteris
Chrysostomus Henriquez, in fasciculo sanctorum
ordinis, auctor est, et earum unam, ex Chronico
Briti transcribit. (*Vide infra.*)

23. De anno obitus S. Roberti inter scriptores
consensio non est; Baronius in notis ad 29 Aprilis,
secutus Chronicum Sigeberti, mortem anno 1098
ascribit. Fiteriensis, in notis ad Exordium Parvum,
annum unum, duos in Annalibus Manriquez adjicit.
Sed erroris convincuntur ex tabulis donationum,
quibus apud Camuzatum in Antiquitatibus Ecclesiæ
Trecensis S. Robertus anno Domini 1104, et apud
Sanmarthanos in Molismo anno 1105 subscripsit. Hi
illius Vitam anno 1110; ille, cum eoque Jonghe-
linus Claudiusque Robertus in Gallia Christiana,
anno 1111 terminant. Quidquid sit, ætate ultra
annum 1112 non processit: hoc quippe anno Molismo
Guilone præfuisse constat ex iis quæ loco citato
afferunt San-Marthani. Neque satis de die etiam,

quo obiit, convenit: hunc Surius in Vita, et Ber-
nardus Brito in Chronico Cisterciensi, 29 Aprilis
dicunt. Verum translatis festi dies ille est: unde
Cistercienses, admonitu suarum Rubricarum, dum
diem istum S. Roberto festum agunt, ex hymno
Jesu corona celsior, quem de Confessoribus canit
Ecclesia, hunc versum, *Anni recurso tempore*, cum
tribus proxime sequentibus præmittere jubentur.
Rubricarum ista verba sunt: « Sequens versus non
dicitur in festivitibus sanctorum Remigii, Juliani,
Roberti, in translatione S. Benedicti, nec quorum-
cunque confessorum, quoties ad aliam diem trans-
feruntur. » Consonat versus de hoc ipso confectus
antiquo more:

B *Remi, Rober, Juli, Translatio non canet anni.*

Festum S. Roberti, antequam transferretur, diem
17 Aprilis occupabat, nempe juxta illam capituli
Cisterciensis constitutionem: « De B. Roberto,
primo Cistercii abbate, fiat festum quintodecime
Kalend. Maii, etc. Huic constitutioni inhærentes
canonici regulares monasterii Bodecensis in diocesi
Paderbonensi, cum suo insigni codici fol. 178 in-
scripturi essent Vitam, quam inde a Joanne Ga-
mansio transmissam damus, ita exorsi sunt: « In-
cipit prologus in Vitam B. Roberti, primi abbatis
Molismensis nec non et Cisterciensis: cujus festivi-
tas celebratur xv Kal. Maii. » Eodem die, juxta Fite-
riensem, versus ille, in translatione festi postmo-
dum facta prætermisus, omitti non solebat: unde
recte colligimus, festum prius cum die obitus con-
currisset, adeoque S. Robertum obiisse die Aprilis
17, sive xv Kal. Maii, uti habet auctor Vitæ in Bo-
decensi ms.

In mss. Additionibus quorundam Carthusianorum
Bruxellensium ad Usuardum 21 Martii, S. Roberti
abbatis *Translatio* notatur, qui si hic Molismensis
est, suspicari licebit alicujus posterioris translatio-
nis, ante unum forsitan sæculum aut paulo am-
plius factæ, hanc esse memoriam.

24. In numerum beatorum relatus fuit anno
1222 ab Honorio III summo pontifice, permittente
Molismensibus, « ut cum tanquam sanctum in sua
Ecclesia venerantes, ejus apud Dominum suffragia
fideliter implorarent. » Manriquez in Annalibus ad
hunc annum, non multo post beatificationem aut
sub initium anni sequentis, canoni sanctorum
ascriptum esse sustinet, et missa fuisse in hanc rem
a pontifice diplomata. Hoc certum, decrevisse eo-
dem anno capitulum generale Cisterciense, « Ut de
S. Roberto, primo Cistercii abbate, fiat festum
quintodecimo Kalend. Maii cum duodecim lectio-
nibus, sicut de B. Hieronymo; et una missa, sicut
de B. Benedicto. » Nomen variis Ecclesiæ fastis
inscriptum legitur; Saussani, Menardi, Wionis,
Martyrologio Romano, Menologio Cisterciensi Chry-
sostomi Henriquez ad 29 Aprilis, et apud eundem
ad 21 etiam Martii, quo die eum e vita migrasse in
Kalendariis Salmanticae et Divione editis legi at-

In Divionensi ad dictum diem ista vidimus: « Ordo Cisterciensis sub abbate Roberto feliciter incepit anno 1098. Robertus ipse eodem die, qui sancto etiam P. N. Benedicto sacer est, obdormivit in Domino anno 1108. » Vitam, ut San-Marthani aiunt, Guido, primus post eum Molismi abbas conscripsit: aliam sæculo duodecimo, centum fere post S. Roberti mortem annis, Molismensis quidam anonymus monachus scripsit ex jussione, ut præfatur, « viri reverendissimi domini Adonis Molismensis abbatis, » quem San-Marthani docent anno 1197 obiisse, et *Odonem* appellant. « Nomen meum, inquit, subicui: ne forte apud imperitos opus ipsum vilesceret, si peccatoris nomen in prima fronte operis apparet. » Item veritatis studium unice præ se ferens, non dubito quin ipsum etiam adhibuerit; fatendum est tamen a vero abductum aliquoties fuisse, dum suis Molismensibus, ex æmulatione adversus Cistercienses historiæ veritatem haud parum obscurantibus, nimium credidit. Sensit hoc primus, Joannes Grothusius noster piæ memoriæ, cum Embricæ in collegio nostro reperisset codicem Cisterciensis historiæ Ms. anno 1638, ipsumque et ea quæ in S. Bernardi Petrique Venerabilis operibus legerat contulisset cum Vita apud Surium edita. Et hic quidem

A accepto Ultrajectino ms. ecclesiæ S. Salvatoris egrapho, quale etiam nos habemus, non lauit prologum, utpote istic deficientem; et stylum aliquoties mutavit, verba etiam sæpius contractiora ut invenit sic reddidit. Nos integram invariataque damus ex sæpe laudato codice Bodecensi: in qua quidquid minus sincerum, ex alieniori a Cisterciensibus animo scriptum, id vel jam correximus in hoc prævio commentario, vel porro in adnotatis cavendum monebimus. Annis post Adonis mortem 30, sub alio Adone sive Odone, actum pro obtinenda canonizatione est, peractumque ut diximus: quæ de re monumenta exstant a Philippo Labbe inserta Bibliothecæ mss. tomo I et inde huc transcribenda; in quibus sub finem sit mentio Vitæ a Molismensi procuratoribus pontifici exhibendæ; quæ quin ipsa sit quam edimus, vix potest videri dubium. Ex recentioribus Vitam scripsere Gallice, Simon Martin ordinis Minimorum in Floribus solitudinis, Lusitanice Bernardus de Brito in parte prima Chronici Cisterciensis, Latine Manriquez in Annalibus ejusdem ordinis, et Chrysostomus Henriquez in fasciculo Sanctorum. Exstat etiam in Legenda Sanctorum excusa Lovanii anno 1485 et mss. Ultrajectinis S. Salvatoris, sed contractior.

VITA S. ROBERTI

Auctore monacho Molismensi anonymo sub Adone abbate sæculo XII, ex ms. Bodecensi eruta a Joanne Gamans S. J., collata cum mss. Ultrajectino et Surio.

PROLOGUS.

1. Quoniam Jesu sacerdote magno per proprium sanguinem in sancta semel ingresso, propalata est via sanctorum; operæ prætium reor vitam illorum moresque describere, qui Salvatorem nostrum, quantum permisit humana fragilitas, imitantes, inter procillas vitæ præsentis, in agone certaminis fortiter perstiterunt, Christum Dominum in suis corporibus glorificantes et portantes, et usque ad finem vitæ constantissime permanentes in proposito sanctitatis. Hi enim sunt, de quibus Scriptura loquitur, « Justorum semita, quasi lux splendescens, crescit et proficit usque ad perfectum diem (*Prov. xv*). » Hi sunt stellæ, quas constituit summus pontifex in Ecclesiæ firmamento, quarum splendor humanæ ignorantie tenebras abigit, et laborantibus in hoc mari magno et spatioso portum salutis ostendit, inter quos specialiter effulsit vir vitæ venerabilis B. Robertus, Molismensis Ecclesiæ primus abbas, cujus sanctitas defæcata tanto jure gloriosior prædicatur, quanto vix aliquis in diebus nostris, qui vel Deum timeat, invenitur. Cujus ego vitam adorsus sum scribere, non de ingenio meo

C aut scientia præsumens, sed potius in illo spem profectus cæptique operis consummationem constituens, qui linguas infantium facit disertas, et ad corripendam prophetæ vesaniam, subjugali muto quondam humanæ linguæ tribuit facultatem. Ad hæc accessit viri reverendissimi domini Adonis Molismensis abbatis, jussio, nec non et fratrum ejusdem loci instans et devota postulatio, quibus indignum prorsus arbitror aliquid denegari. Ne igitur coram Domino vacuus apparerem, licet non sim tantæ virtutis aut meriti, ut esse possim aliis in exemplum, dedi tamen operam, ne eis penitus lateat, qui merito sanctitatis Ecclesiæ sacrosanctæ datus est ad ornatum. Quique igitur lector accesseris, nomen quæso scriptoris in hoc non requiras, quia gloriam hominum fugiens et a Deo solo laudari quærens, in hoc opere nomen meum subicui, et ne forte apud imperitos opus ipsum vilesceret, si peccatoris nomen in prima fronte operis appareret. Si quid autem minus eleganter minusve decenter dixero, veniam precor humiliter a lectore; commens universos ad quos præsens scriptum venerit, ne verborum phaleras a me requirant, quia veri-